

Dodatok 2

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe vo tekstilnata i industrijata za sportska obleka

Avgust 2003

Podgotven od: Nina Ascoly i Ineke Zeldenrust

Voved

Ova e imenik na naj~esto koristenii termini vo tekovnoto dvi`ewe na monitorirawe i kontrola na zakonite za vr{eweto na rabotata vo tekstilnata i industrijata za sportska obleka.

Celta na ovoj vodi~ e jasno da se definiraat glavnite koncepti za da se harmonizira terminologijata i taka podobro da se fascilitira debatata i da se подобri kvalitetot na rabotata vo relacija so monitoringot i kontrolata. I novite i onie koi ve}e se vku~eni vo ovie debati so godini ja prepoznavaat potrebata od eliminirawe na konfuzijata koja nastanuva pri koristewe na ovie termini.

Bidej}i po leto na monitorirawe i kontrola e vku~uvawe, jasno e deka ovie termini sami po sebe }e stanat nadvor od upotreba. Aneksot, koj so dr`i nekoi viduvawa vnatre vo debatite, odnesuvaj}i se na upotrebata na nekoi termini (audit, stakeholders, nad verification), go reflektira ova. Zatoa ovoj vodi~ e potreben za regulirawe.

Vodi~ za monitoring i kontrola

Agent (**agent**): Lice ili kompanija koja e ovlastena da vr{i raboti za drug ili vo ime na drug. Vo kontekst na tekstilnata industrija, grankite na kompaniite ~esto rabotat preku agenti koi ja vr{at nabavkata so razli~ni snabduva~i za proizvodstvo.

Vidi: Agent-kupuva~ (buying agent).

Akreditacija (**accreditation**): Slu`bena dozvola ili odobrenie od organ koj e legitimen za ovaa rabota. Vo ovoj kontekst, ovoj termin naj~esto ozna~uva dozvola ili odobruvawe od organizacijata ili lica da go rakovodat kontrolniot ili procesot na potvrduvawe.

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Ukrasi(**apparel**): Poedine~ni delovi od obleka (ili oprema za kostum) vklju~uvaj}i gi i dopolnitelnite ukrasi (kako remeni, kop~iwa, takmi i sl), {e{iri, rakavici, krzna itn, zna~i seto ona {to mo`e da se nosi.

Procena(**assess**): Da se odredi vrednosta, va`nosta ili stepenot na ne{to; ocenuvawe. Vo kontekst na praksata so rabotnite pra{awa ~esto se koristat Procena na rizikot i Procena na potrebite. Na primer, organizacijata Inicijativa za eti~ka trgovija go koristi terminot procena (assessment) za da utvrdi dali ima ili ne kr{ewe na rabotnite prava vo određen objekt. Asocijacijata za fer rabota go koristi terminot Procena na rizikot za da go opi{e procesot koj go koristi za da utvrdi koi nabavuva~i treba da bidat predmet na nezavisen nadvore{en monitoring.

Revizija(**audit**): Ovoj termin se koristi naj~esto za ozna~uvawe na formalno, ~esto periodi~no ispituvawe i proverka na smetkata ili finansiski izve{tai za da se utvrdi nivnata to~nost. No generalno, ovoj termin ozna~uva ispituvawe i evaluacija na problem. Su{tinata na revizijata e ispituvawe na evidencija koja e vr{ena i preku metodot vkrsteno ispituvawe da se dojde do vistinata. Zatoa revizijata se razlikuva od inspekcijata bidej}i ne go vklju~uva vkrsenoto ispituvawe.

Vo slu~aj na monitoring i verifikacija na aktivnostite, revizijata zna~i preku formalno ispituvawe na rabotnata praksa vo odredena kompanija da se potvrdi evidencijata koja e vr{ena. Celta na revizijata e da ja proverat rabotnata praksa sporeduvaj}i ja so rabotnite standardi, sledej}i eden protokol (koj se zasnova na pravila i proceduri) i imaj}i gi vo predvid sobiraweto i evaluacijata na razli~nite vidovi na evidencija.

Rezultat od revizijata mo`e da bide Izve{taj.

Vo kontekst na inicijativite od mnogute podr`uva~i, a vo koi e i Kampawata ^ista obleka- SSS, terminot revizija se koristi za da se utvrdi rabotnite uslovi preku sinxirot na nabavka vo tekstilното proizvodstvo (ponekoga{ se sporeduva so procena).

Vidi: Tekstilno proizvodstvo (garment production), Inspekcija (inspection).

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Pe~at, `ig, beleg, marka (**brand name, or brand**): zbor, ime i sl. Koj se koristi od firmata za da go obele`i svojot proizvod ili usluga so svoja karakteristika, za{titen znak.

Za{titno ime na firmite (**brand name companies**): Firmi koi imaat edno ili pove}e za{titni znaci. Vo tekstilnata industrija, vakvite firmi se gri`at za marketingot i ponekoga{ za dizajnot na neкои nivni produkti.

Naj~esto tie se dogovaraat so proizvoditelite (nabavuva~ite, trgovcite i subkontraktorite) za proizvodstveniот proces. Vakvite firmi mo`e da imaat samo nekolku proizvodstveni edinici za glavnite produkti (pr. Levi Strauss). Ovie firmi isto taka mo`e da bidat i glavni trgovci na malo (Nike ima sinxir na sopstveni prodavnici).

Kupuva~ (**buyer**): Lice koe gi kupuva dobrata za firmata. Terminot se koristi za ozna~uvawe na licata vraboteni vo firmata, a koi se nadle`ni za kupuvaweto, no nekoga{ se odnesuva i na aktuelnata firma, kako firma-izvor. (Pr. Nike e eden od kupuva~ite vo firmata H).

Agenti-kupuva~i (**buying agents**): Trgovski firmi koi gi odreduvaat i nadgleduvaat stranskite nabavuva~i/proizvoditeli, pregovaraat so niv, i ~esto se monitori na proizvodstvoto zaradi kvalitetna kontrola i soglasnost so drugite potrebi. Ponekoga{ ovie agenti-kupuva~i gi odreduvaat, podgotvuvaat i nabavuvaat repromaterijalite (vakvata aktivnost se smeta kako izvorna). Agentite-kupuva~i se koristat od stranski firmi koi nemaat golemo vlijanie nadvor od dr`avata (pr. Toa se firmi koi nemaat prestavni{tva nadvor od nivnata zemja). **Buying house** ili ku}a-kupuva~ e so sli~ni funkcii no e so pogolema operativnost.

Potvrduvawe (**Certification**): Da potvrdi{ deka (pr. Produkt, mesto na rabota, firma) gi ima potrebnite standardi. Potvrduvaweto e vo soglasnost so uslovite ili procedurite pod koi e napraven proizvodot ili vo sporedba so odredeni rabotni standardi.

Kodeks na odnesuvawe (**Code of conduct**): Sistem na standardi, pravila ili vodi~ za eti~ko odnesuvawe. Vo

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

kontekst na rabotnite uslovi vo tekstilnata industrija, kodeksite na odnesuvawe se predlo`eni so cel da se implementiraat vo rabotata na tekstilnite fabriki.

Vidi: Model na kodeks (**Model code**) i Kodeks na multipodr`uva~i (**Multi-stakeholder code**).

@alba (Complaint): Se odnesuva na obvinuvawata, navodite deka rabotnite standardi navedeni vo kodeksot ne se po~ituvaat. Kampawata za ~ista obleka-SSS veruva deka mehanizmite za `alba (isto i procedurite za `alba i sistemot) koi go olesnuvaat procesot na podnesuvawe na `alba od strana na rabotnicite, sindikatite i NVO se integralen del od sistemot koj treba da bide monitoriran. Mehanizmite se razli~ni vo zavisnost od toa od koja zemja doa|a rabotnikot ili organizacijata i kade odi (rabotodavec, me|unarodna firma, ili inicijativa). SSS smeta deka sistemot na podnesuvawe `alba e vtorata "trasa na monitorirawe" (privata trasa e monitorirawe na neobjavenite revizii na firmi i intervjuja so rabotnici).

Soglasnost (compliance): Da bide vo soglasnost ili istovetno so ne{to. Ovoj termin se koristi vo relacija so podr{ka na rabotnite standardi navedeni vo kodeksot- da se bide vo soglasnost ili ne so kodeksot. Zna~i i istovenost ili neistovetnost.

Dogovor (contract): Dogovor (naj~esto pi{an) pome|u dve ili pove}e strani (pr. Kupuva~i i prodava~i ili me|u firmite i rabotnicite) so koj se utvrduvaat raboti koi }e se napravat vo opredelen period.

Zaedni~ka op{testvena odgovornost- ZOO (Corporate social responsibility-CSR): Koncept na biznis etika kade korporaciite imaat odgovornost ovaa etika da ja vkladat ne samo vo finansiskata praksa tuku i vo socijalnata praksa.

ZOO dobrovolno mo`at da ja prifa}aat firmite. ZOO ne treba da se poistovetuva so op{testvenite odgovornosti kako obvrzuva~ki ili neobvrzuva~ki instrumenti i praksa na nacionalno i me|unarodno nivo.

Korektivna akcija (Corrective action): Aktivnost koja se prevzema za da se koregira nesoglasuvaweto na odredena rabota so rabotnite standardi. Ovaa aktivnost podrazbira

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

sistematska promena za da se osigura deka usoglasuvaweto e postignato soglasno rabotnite standardi.

Korektiven akcionen plan (**Corrective action plan**) e programa koja se koristi za da se re{i kr{ewe na pravilata. Va`no e koj go dizajnira, realizira i finalizira planot, potoa spisokot za planot, koj e odgovoren.

Se odnesuva i na pomo{, pomo{en plan(**remediation, remediation plan**).

Eti~ka trgovija (**ethical trade**) : Trgovija vo koja trgovcite na malo, trgovcite na golemo, firmite-nositeli na za{titniot znak ili golemite proizvo{iteli utvrduvaat odredeno merilo na odgovornost za ostvaruvawe rabotnite i humani prava vo site nivoa na rabota vo sinxirot na snabduvawe. Ova zna~i prevzemawe na odgovornost vo tekot na vku~uvaweto na biznis politikata i praksa (spisok na dostavuvawe, vidovi na dogovori, me|usebnite odnosi).

Se odnesuva i na eti~ki izvori (**ethical sourcing**) ili eti~ko kupuvawe (**ethical buying**).

Nadvore{en monitoring (**external monitoring**): Nekoi lu|e smetaat deka SSS vr{i vakov monitoring.

Vidi: Monitoring(**monitoring**), vnatre{en monitoring (**internal monitoring**), nezavisen monitoring (**independent monitoring**) i kontrola (**verification**).

Fer trgovija (**Fair trade**): Trgovija koja te`nee da napreduvaat pomalite proizvo{iteli ili rabotnici koi se vo ponepovolna pozicija vo zemjite vo razvoj preku obezbeduvawe podr{ka i pomo{, gradej}i odr`livi odnosi so stranski kupuva~i, i ako e neophodno davawe pari~na pomo{. Onamu kade postojat odnosi rabotnik-rabotodava~, fer trgovija dvi`eweto te`nee da gi implementira rabotnite standardi.

^esti se poistovetuvawata na fer trgovijata i eti~kata trgovija. Eti~kata trgovija bara firmite da gi po~ituvaaat minimum rabotnite, ~ove~ki prava i `ivotnite standardi vo celiot proizvodstven proces, dodeka fer trgovijata se fokusira direktno na trgovijata so odredeni proizvo{iteli od jug, osiguruvaj}i se deka gi imaat potrebnite uslovi za trgovija koi }e im ovozmo`at da trguvaat so niv.

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Proizvodstvo na obleka (**garment production**):

Proizvodstvo na obleka, delovi od obleka, a koe e razli~no od proizvodstvo na tekstil i prediva.

Fazata od "ovca do prodavnica" se koristi vo proizvodstvoto na obleka koga e vklucena i fazata na proizvodstvo na tekstil ili predivo. Vo zavisnost od vidot na obleka koj se proizveduva, regionot i istoriskiot proces, razli~no e strukturirano proizvodstvoto na obleka.

Tekstilec za zavr{no (**fabric finisher**): Lice ili firma koja kupuva t.n. dobra na crno (nedovr{eni materijali) i gi prodava kako gotovi proizvodi. Ova lice go organizira i upravuva so procesot na zavr{uvawe na proizvodstvoto na materijalot po specifikacija na kupuva~ot, naj~esto belewe, boewe, pe~atewe itn.

Se odnesuva i na terminot (**converter**).

Obuvki (**footwear**): ~evli, ~izmi, patiki, toa se obuvki za noze.

Izvr{uvawe (**implementation**): Vo kontekst na rabotnite standardi, izvr{uvaweto ili implementacijata se odnesuva na konkretni merila za koi se gri`i firmata, ili instrumentite koi gi koristi za da obezbedi prakti~na primena na kodeksot na rabotni standardi.

Nezavisen monitoring (**independent monitoring**): Se koristi vo SSS za da se opi{e proces kade nadvore{na ili nezavisna orhanizacija }e bide anga`irana za da utvrdi deka aktivnostite se prevzemaat kako {to se planirani. Ovoj nadvore{en organ }e vkluci razli~ni podr`uva~i, i }e garantira u~estvo na rabotnicite i rabotodavecot.(pr. NVO).

Vo USA, Asocijacijata za fer rabota-ASR go koristi ovoj termin za da gi utvrdi soglasnosta na pravilata na odnesuvawe so rabotnite uslovi. Ovoj ASR monitoring sostaven od sistemi, proceduri i izveduvawe rezultira so korektiven akcionen plan.

No praksata poka`uva deka mnogu e te{ko da se ima nezavisen monitoring.

Vidi: monitoring (**monitoring**), vnatre{en/ monitoring na firmata (**internal/company monitoring**), nadvore{en monitoring (**external monitoring**).

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Nezavisna kontrola (**independent verification**): Se koristi vo SSS kako termin koj se odnesuva na procesot na kontrola koj se sre}ava so kvalitetot na standardite i revizijata, u~stvoto na rabotnicite, mehanizmite na `alba, otvorenosta, i pristapot na podr`uva~ite.

Industrijska asocijacija (**industry association**): Organizacija koja e pretstavnik na nekolku firmi ili cela granka na industrijata (pr. Svetskata federacija na industrijata za sporski dobra ili Evropskata asocijacija na tekstilni industrii). Naj~esto takvata organizacija ne mo`e da im nalo`i bilo kakvi obvrski na svoite ~lenovi (da gi sledat pravilata, kodeksot na odnesuvawe, zakonite itn.).

Inspekcija (**inspection**): Poseta na rabotното mesto so cel da se vidat rabotnite uslovi ili praksa zaradi proverka ili dali se implementirani pravilata na rabotna praksa. Glavna karakteristika na inspekcijata e deka edna{ kriti~noto ispituvawe. ^esto se poistovetuva so revizijata, no taa ne so dr`i vkrsteno ispituvawe na informaciite.

Vo drugi pak slu~ai (pr. [vajcarskiot ili Germanskiot SSS) pak, inspekcijata e samo del od aktivnostite vo procesot na revizija.

Vnatre{en monitoring ili monitoring na firmata (**internal or company monitoring**): Termin koj se odnesuva na procedurite i praksata koja edna firma gi koristi za da utvrdi kako se implementirani rabotnite standardi. Vakviot napor podrazbira trening na vrabotenite, instrukta`a za kupuva~ite, i postavuvawe adekvatni merila vo slu~aj na kr{ewe na pravilata na odnesuvawe.

Etiketirawe (**labeling**): Vo ovoj kontekst, terminot socijalno etiketirawe se odnesuva na etiketata stavena na produktot so koja mu se uka`uva na potro{uva~ot ili kupuva~ot deka produktot ispolnuva odredeni kriteriumi.

Trudova inspekcija (**labor inspectorate**): Vladina institucija sostavena od inspektori koi se vraboteni za da gi ispituvaat rabotnite uslovi i prisiluvaat da se po~ituva zakonot.

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Rabotni standardi (labor standards): Pravila ili principi koi se odnesuvaat na rabotnite uslovi, vo ovoj slu~aj vo industrijata za proizvodstvo na obleka.

SSS gi zastapuwa standardite na me|unarodnata organizacija na trudot-ILO a toa se: sloboda na zdru`uvawe, pravoto na zaedni~ka spogodba, zabrana na prinudna rabota, zabrana na koristewe na detskiot trud, nediskriminacija, standardi koi se odnesuvaat na maksimumot rabotno vreme, zdravstveni uslovi i sigurnost, plata i `ivotni uslovi i sigurnost i vrabotuvawe.

Svoevolnost, sloboda (licensee): Se odnesuva na trgovecot na malo/nabavuva~ koj e nazna~en preku privaten dogovor da proizveduva obleka il sportska obleka pod za{titnoto ime. Dogovorot bara da se ispolnuvaat nekolku uslovi. Ponekoga{ trgovecot na malo ili golemo ili kompanijata so za{titen znak mo`e isto taka da ima licenca da proizveduva obleka na drugi firmi so za{titen znak. Takviot sistem ovozmo`uva na firmite so za{titen znak da nara~uvaat proizvodi od firmite koi proizveduvaat pod nivniot za{titen znak ili za kupuva~ite od drugite firmi da nabavuvaat proizvodi od firmite koi proizveduvaat pod za{titniot znak.

Nadomest za `ivot (living wage): nadomest so koja se obezbeduvaat osnovnite `ivotni potrebi (higiena, struja, hrana, obleka, zdravstena gri`a, obrazovanie, voda, gri`a za decata, prevoz i sigurnost), vo koja spa|aat i slobodnite plus zarabotki a koja dava nezavisnost. Postojat dva pristapa za utvrduvawe na nadomestot za `ivot: formula (sodr`i prosek na semejstvoto, cena na osnovnite potrebina eden ~ovek..) i pristapot na pregovarawe koj se zasnova na konsultacii so rabotnicite i zavisi od momentalnata sostojba i kolku sindikatite se silni kako organizacija.

Sistem na upravuvawe (management system): Se odnesuva na site organizacioni strukturi, proceduri, procesi, i zna~i deka se soodvetni za politikata na firmata. Vo relacija so monitoring i kontrola aktivnostite, sistemot na upravuvawe ima dvojna cel: da se osigura deka rabotnite standardi se vku~eni i monitorirani, no i deka se vodi biznis na na~in {to }e im ovozmo`i na nabavuva~ite da se vodat po istite standardi.

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Trgovci na malo (**manufacturers**): Toa se firmi koi se zanimavaat so dizajn, se~ewe, pri{ivawe i ukrasuvawe na tkaenina i nejjino pakuvawe. Nivni klienti mo`at da bidat trgovci na malo, trgovci na golemo, firmi so za{titen znak ili nivnite posrednici (agenti, uvoznici). Generalno, trgovccite na malo se odgovorni za kupuvawe na repromaterijal (tkaenina, volna, acesori) no toa mo`e da go rabotat i kupuva~ite. Vo nekolku trgovski dogovori predvideno e repromaterijalite da se nabavuvaat preku trgovcite na malo na pr. preku isto~no evrpskiot pat se vr{at nabavki. Trgovcite na malo se sli~ni so nabavuva~ite (**suppliers**). ^esto trgovcite na malo imaat sklu~eno pove}e dogovori. Nekoi trgovci na malo, pak, ne samo {to proizveduvaat tkaenina tuku od istata proizveduvaat i obleka.

Kupoproda`ba (**merchandising**): toa e del od marketingot koj se sostoi vo izbor i kupuvawe na stoka za preproda`ba, davawe ceni, marketing, reklamirawe, izlo`ba i aktuelen proda`en napor. Koga ovoj termin se odnesuva na firma se misli na firma koja nema prodavnici (trgovcite koi imaat prodavnici se malosopstvenici?). Ova gi poistovetuva so firmite so za{titen znak. Razlikata e vo toa {to trgovecot na malo nema sinxir na proizvoditeli.

Model kodeks na odnesuvawe (**model code of conduct**): Toa e zbir od standardi kon koi treba da se pridr`uvame (pr. standardite na MOT) i da se spre~i kopiraweto na kodeksite. Vakvite kodeksi se naj~esto sozdadeni od NVO i sindikatite, kako SSS.

Multi-podr`uva~ki kodeksot na odnesuvawe (**multi-stakeholder code of conduct**): Dogovoren kodeks na odnesuvawe koj e sleden od del ili pogolema spogodba me|u firmi i NVO i sindikati. Po ovie spogodbi sleduvaat posledovatelni aktivnosti za sproveduvawe na kodeksot vo praksa.

Monitoring (**monitoring**): Bukvalno monitoringot zna~i sledewe ili proverka. Vo odnos na mestoto na rabota, monitoringot zna~i nadzor na rabotnata praksa nasproti zbirot na pravila na odnesuvawe dadeni od edno lice, za~esteno prisustvo na rabotното mesto i pristapot do upravata. "Za~estenost" vo ovoj kontekst zna~i da se bide na mestoto na rabota sekoga{ za da se utvrdat

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

prekr{uvawata na kodeksot na odnesuvawe. Vo ova oblast monitoringot zna~i nabquduvawe na rabotnite mesta koi se opfateni so kodekstot na odnesuvawe za da se utvrdi dali kodekstot e implementiran.

Inicijativa na podr`uva~i (**multi-stakeholder initiative**): proekt koj povrzuva razli~ni podr`uva~i za re{avawe na specifi~ni pra{awa, vakvata inicijativa go tretira pra{aweto na monitorirawe i kontrola na usoglasenosta so kodeksot na odnesuvawe.

NVO (**NGO**): nevladina organizacija.

Pilot proekt (**pilot project**): Preliminaren ili eksperimentalen obid ili test.(pr. pilot projekti ima raboteno SSS i ETI).

Koregirawe (**remediation**): Proces na koregirawe.

Trgovci na malo (**retailers**): Firmi prete`no vku~eni vo prodaba na proizvodi na potro{uva~ite; tie isto se vku~eni vo distribucija i kupoprodba na stoka. Vakvite firmi rabotat i so pogonski skladi{ta, masovno pretpriemni{tvo, specijalni skladi{ta, nacionalni sinxiri i nara~ki po po{ta. Nekoi od trgovcite na malo prodavaat po svoja nalepnica i dejstvuvaat kako firmi izvori koi se direktno vku~eni vo dizajnot i nabavkata.

Socijalna revizija (**social audit**): Se koristi za da se razgrani~i revizijata na rabotnata praksa ili socijalnite izve{tai, a od ostanatite revizii, kako {to e finansiskata revizija. Vakvata revizija se odnesuva na celokupnoto `ivotno i socijalno vlijanie koe e napraveno so aktivnostite na firmata.

Socijalen izve{taj (**social report**): Izve{taj za aktivnostite na firmata vo odnos na op{testvenite standardi, vku~uvaj}i gi i rabotnite i `ivotnite standardi.

Izvori (**sourcing**): Artikli ili repromaterijali potrebni za proizvodstvo na obleka.

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Izvor-firma (**sourcing company**): Firma koja obezbeduva izvori.

Proizvodstvo na patiki (**sport shoe production**): proces na proizvodstvo na patiki. Organizirano e na na~in sli~en na proizvodstvoto na obleka, malite pretprijatija/nabavuvawe na patiki se pogolemi i ima pomalku poddogovori.

Sportska obleka (**sportwear**): Obleka i patiki koi se nameneti za atleticari.

Podr`uva~, zainteresirana strana (**stakeholder**): Onoj koj e zasegnat od rabotata na firmata. Site podr`uva~i ne se ednakvi. Rabotnicite koi rabotat soglasno rabotnite standardi se smeta deka imaat najgolema podr{ka vo etikata trgovija.

Podr`uva~i se: rabotnicite, NVO, sindikatite, upravata na firmite i lokalnite avtoriteti (pr. trudova inspekcija) no isto taka i rabotodavcite, investitorite, potro{uvawe i javnite avtoriteti.

Subkontraktori (**subcontractors**): Firma anga`irana od trgovec na malo ili nabavuva~ da prevzeme del od procesot na se~ewe, pravewe i ukrasuvawe. Subkontraktorite naj~esto gi zemaat neophodnite materijali od firmata koja e nara~atel.

Nabavuvawe (**suppliers**): Firmi koi primarno se zanimavaat so se~ewe, pravewe, ukrasuvawe i pakuvawe na artiklite, tie ne dizajniraat. Inaku, nivnata f-ja e ista kako na trgovcite na malo. Ovoj termin e rezerviran za onie firmi koi se nao|aat na prvoto nivo na sinxirot; podolu stanuva subkontraktor.

Sinxir na nabavki (**Supply chain**): Mre`a na olesnuvawe koi nabavuvaat repromaterijali, gi pretvaraat vo poludobra ina kraj vo finalni proizvodi, i gi isporuvaat proizvodite na potro{uvawe preku sistem na distribucija. Za kodeksot na kontrola i revizija na sinxirot na nabavki vo konfekcijata za proizvodstvo na obleka, sinxirot zavr{uva tamu kade {to zavr{uva proizvodstvoto i zatoa gi zema vo predvid i obezbeduvaweto na materijali (organizirano od proizvoditelite / nabavuvawe) no ne gi vku~uva

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

proizvoditelite na tekstil, konec, predivo, acesori kako {to se patenti i kop~iwa. I sinxirot na nabavki vo proizvodstvoto na patiki ne go vkluuva proizvodstvoto na komponentite. Neko lu|e negoduvaa deka koristeweto na terminot "sinxir na nabavki podrazbira linearni odnosi, koi vsu{nost ne postojat, i zatoa bi trebalo da se koristi terminot: "mre`a na nabavki".

Tekstil (Textile): bilo koja obleka ili dobra dobieni so tkaewe, pletewe ili vla~ewe. Ovoj termin se odnesuva i na materijali kako tkaeinina ili pletenina, koristeno ili podobno za pletewe.

Sindikati (Trade union): Postojat dva vida sindikati: sindikat vo koj ~lenuvaa rabotnici i sindikat vo koj ~lenuvaat sindikati. Terminot sindikalna organizacija se odnesuva na dvata vida organizacii. Prviot vid na organizacija ima za cel zastapuvawe na vrabotenite vkluuvaj}i go i kolektivnoto dogovarawe so rabotodavcite i ~esto e organiziran na nacionalno nivo po industrija ili sektor. Ponekoga{ ovie organizacii se organizirani po zanimawe ili pretprijatie namesto po industrija ili sektor. Drugiot vid na sindikalno organizirawe e sojuzot na sindikati. Vakvite sojuzi na nacionalno nivo se prestaveni kako nacionalni sindikalni centri (Kongresot na sindikati e centar za UK). Federaciite na globalni sindikati se me|unarodni organizacii vo koi ~lenuvaat sindikati. Primeri na takvi organizacii se Me|unarodnata konfederacija na slobodni sindikati (ICFTU), Evropskata konfederacija na sindikati (ETUC) i Sovetodavniot komitet na sindikati na OECD (TUAC).

Ovie organizacii imaat nacionalni centri za pripojuvawe.

Trgovec (Vendor): Individualec ili kompanija koja prodava ili snabduva druga firma so dobra.

Kontrola (Verification): Kontrolata e potvrduvawe na kredibilitetot i vo odnos na aktuelnata rabotna praksa, pridr`uvaweto kon pravilata na odnesuvawe ili nivna implementacija. Bidej}i osnova na kontrolata e kredibilitetot, mora da bide izvedeno od organizacii ili individualci koi se nezavisni od kompanijata ili organizaciite ~ii barawa se kontrolirani (na primer barawata na kompaniite- izvor, nabavuva~i, sindikati ili

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

industrijski asocijacii). Kontrolata mo`e da involvira aktivnosti koi mo`at da se iskoristat za da se implementiraat pravilata- inspekcii, intervjuja, socijalni revizii itn. ili mo`e da involvira pretestirawe na evidentiraweto dobieno od ovie aktivnosti.

Kontrolata mo`e da se odnesuva na aktuelnata situacija na rabotnoto mesto ili pak na ispituvawe na sistemot na menaxirawe i drugi evidentirawa koi }e poka`at dali kompanijata ili organizacijata odgovorila na obvrskite koi gi prevzemala soglasno pravilata.

Kontrolata ne mo`e da bide verodostojna osven ako ne e vodena od stru~ni lica i organizaciji. A soglasno predhodno definirani pravila i procesi, koi ne mo`at da bidat promeneti od kompanijata vrz koja se vr{i kontroliraweto. Kontrolorite treba da ja u`ivaat doverbata na podr`uva~ite. Brz osnova na ovie iskustva, SSS zaklu~i deka za da se ima verodostojna kontrola taa mora da sodr`i nekolku kvalitativni standardi koi se odnesuvaat na socijalnata revizija, involviraweto na rabotnikot, mehanizmite na podesuvawe `alba i transparentnosta, i da bide del od multi podr`uva~kiot priod.

Vidi: nezavisna kontrola (**independent verification**) i dodatok(s)

Dodatok: Momentalni debati za koristeweto na terminite

A: Revizija

Revizijata vku~uva vkrstena proverka na informacii kako {to e ispituvaweto na celata kompanija ili nejzinite knigi, vo zavisnost od revizorskiot protokol. Mo`e da se vku~i i inspekcijata. Revizijata e alatka vo odreden proces koja zavisi od toa kako, od kogo i kade }e se vr{i revizijata. Zatoa, revizijata mo`e da bide alatka kako za monitorirawe taka i za kontrola. Vo inicijativite na SSS terminot revizija se koristi za pove}e raboti.

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

Ima mnogu diskusii koga to~no bi trebalo da se koristi terminot revizija i {to vsu{nost sovr`i revizijata. Na primer, kompaniite koi imaat za zada~a kvalitetna kontrola ili smetkovodstvo na fabriki se smetaat za revizorski. Generalno, ovie kompanii se smetaat za komercijalni revizorski firmi. Otkako se pove}e trgovci na malo anga`iraat vakvi firmi da izvr{at revizija na nivnite nabavuva~i, terminot revizija se pove}e se povrzuva (posebno od rabotnicite i prestavnicite na rabotnicite vo zemjite proizvoditeli) so komercijalnite revizori.

Kako i da e, bez razlika na ovie asocirawa va`no e da se ka`e deka terminot revizija ne ka`uva ni{to za kvalitetot i ocenkata od revizijata. Revizijata mo`e da vku~i intervju so vraboteni i menaxmentot i temelna proverka i razgleduvawe na dokumentaciite.

Na primer reviziiite vo {vajcarskite SSS pilot proekti bea poopse`ni otkolku posetata na fabrikite (koi kako takvi se smetaa za "inspekcii") i sovr`ea intervju so rabotnici (nadvor od fabrikite) i "inspekcija" vo fabrikata, isto vr{ena od ~lenovite na timot za kontrola (vo koj ne bea vku~eni revizorite). Holadskata fondacija za Fer Obleka go koristi terminot za inspekcija na fabrikite, konsultacija so lokalnite organizacii, i intervju so rabotnici.

Od golemo zna~ewe (i {iroko debatirano) e koj ja vr{i revizijata, koi se ve{tinite, kvalifikaciite, kredibilitetot i odnosite so nabavuva~ot (fabrikata vo koja e vr{ena revizija) i trgovcot ~ii dobra se proizvedeni vo ovaa edinica. Revizorite se biv{i menaxeri ili revizorski kompanii, specijalizirani NVOi ili sindikalni organizacii, ili kombinacija od site niv.

Nekoi koristat prv del, vtor del, i tret del za da opredelat koj se gri`i za revizijata. Socijalna odgovornost Internacional (SAI) na primer go koristi prvot del za vnatre{na revizija (fabrikata vrabotuva revizor), vtoriot del za revizija na kupuva~ite ii konsultantska grupai tretiot del za revizija od strana na akreditiran revizor.

B. Podr`uva~/zainteresirani strani

Vo tekot na oktombri 2002 na koferencijata Od Kodeks do `alba prisustvuvaa prestavnici od razli~ni SSS

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

inicijativi za monitoring i kontrola, koi diskutiraa za mo`nite ulogi na lokalnite podr`uva~i.

U~esnicite gi utvrđija podr`uva~ite, koja e nivnata uloga i kako ja ostvaruvaat svojata uloga. Tie ka`aa deka lokalnite nabavuva~i se podr`uva~i, no ne se involvirani vo glavnite raboti nitu vo donesuvaweto odluki no i lokalnite sindikati. Po seto ova ne se postigna soglasnost me|u u~esnicite. Nekoi smetaa deka NVOi, lokalnata vlast (na primer trudovite inspektori) i akademicite (istra`uva~i) se podr`uva~i. Ne site lokalni lica se smetaa za podr`uva~i. Glavni ulogi koi im se dodeluvaa na podr`uva~ite bea istra`uvawe i sobirawe informacii, no ne se smeta{e za dovolno. Lokalnite podr`uva~i treba da davaat pridones. Drugite spomenati bea veku~eni vo gradewe na doverbata i u~estvo vo akcija za koregirawe (na primer kakva akcija bi trebalo da se prevzeme i kako da se implementira akcionen plan za korekcija). Nekoi smetaat deka kako podr`uva~i, rabotnicite treba da se involvirani vo razvoj na kodeksot.

Podr`uva~ite treba da u~estvuvaat vo sekoja institucionalna ramka koja se odnesuva na ova pra{awe. U~esnicite zaklu~ija deka glavnite pre~ki za lokalno involvirawe na podr`uva~ite e znaeweto (na primer znaewe za kodeksot i negovata relevantnost) i kapacitetot (ograni~eni resursi go ograni~uvaat sproveduvaweto na kodeksot vo rabotata).

C. Kontrola

Nekoi diskusii za koristeweto na terminot kontrola vo odnos na ograni~uvaweto na kontrolniot proces ([to e kontrola a {to monitoring, dali se preklopuvaat ovie procesi?). Potrebno e da se odredi kontrolata vo odnos na podr`uva~ite (dali na primer terminot nezavisna kontrola se odnesuva na nezavisnosta na podr`uva~ite?).

Te{ko e da se utvrđi kade zavr{uva monitoriraweto a kade zapo~nuva kontrolata. I dvete upotrebuvaat sli~ni alatki (inspekcija na fabrikite, intervju so rabotnici, proceduri za `alba) zamagluvaj}i ja razlikata me|u niv. Kako rezultat na ova, i dvata termina se razgleduvaat zaedno, na primer, sekoja diskusija za metodologijata za intervju so rabotnik kako alatka za sobirawe podatoci za

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

monitorirawe na odredbite za `alba isto e relevantno za upotrebata na alatkata za revizija na praviloto za `alba.

Intervjuata so rabotnici mo`e da se koristi za sobirawe podatoci od strana na revizorite anga`irani od kompanijata, no isto taka mo`e da se vr{i i od bilo koja organizacija vku~ena vo revizijata za da se odredi dali monitoring procesot- vku~uvaj}i go i intervjuoto so rabotnicite vr{en od revizorite- e ispraven.

Ovoj odnos me|u dvata procesi be{e rasvetlen od [vedskata inicijativa za monitoring i revizija vo koja [vedskata SSS u~estvuva{e. Kompaniite koi u~estvuva vo proektot utvrđija deka nivniot monitoring sistem (poseta na fabrikite i razgovori so menaxmentot) ne ja otkriva realnata situacija vo rabotnoto mesto. Ova se utvrđi vo tekot na nenajavena revizija sprovedena od tim sostaven od prestavnici od revizorska firma i od proektot, koristej}i gi informaciite sobrani preku intervjuata so rabotnicite vr{eni od strana na lokalni istra`uva~i od NVOi. Dodeka se vr{e{e revizijata se potvrđija informaciite od intervjuata so rabotnicite. [vedskata inicijativa go testira{e ovoj vid na revizija vo Banglade{, Indija i Kina.

Me|utoa, nau~enite lekci va`ea i za monitoringot i za kontrolata kako proces. Zatoa, podatocite dobieni od revizijata mo`e da se koristat za da se podobri monitoringot.

Ima{e mnogu diskusija za potrebata da stavi pridavkata "nezavisno"pred terminot kontrola. Nekoi vo SSS smetaat deka e neophodno da se naglasi nezavisnosta na kontrolata od vlijanieto na bilo koj podr`uva~. Zatoa, tie go korista terminot nezavisna kontrola za da go objasnat terminot kako proces koj e del od multi podr`uva~kiot proces i deka ispolnuva opredeleni kvalitativni kriteriumi koi se refleksija na multi podr`uva~kiot priod. Kako i da e, drugite veruvaat deka ne e neophodno da se povrzuvaat terminot kontrola i nezavisno. Spored niv, ocenuvaj}i go terminot "nezavisna kontrola" samo ja podiga idejata deka mo`e da postoji i kontrola koja ne e nezavisna. Drugite sugeriraa deka nezavisnosta ne e pogodan termin bidej}i nema takva kontrola koja e nezavisna. Namesto toa, predlo`ija terminot multipodr`uva~ka kontrola za da se naglasi

SOMO - Vodi~ na termini za monitorirawe i kontrolirawe na
implementiraweto na Kodeksot na odnesuvawe

va`nosta od koristewe na multipodr`uva~ki priod na
kontrola.